

Lichocka, Halina

"Dzieje nauk farmaceutycznych w Polsce 1918-1978", pod red. Zofii Jerzmanowskiej, Barbary Kuźnickiej, Warszawa 1986 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 33/1, 211-213

1988

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dzieje nauk farmaceutycznych w Polsce 1918—1978. Praca zbiorowa pod red.: Zofia Jerzmanowska, Barbara Kuźnicka. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki. T. CXXXV. Warszawa 1986, 536ss. ilustr. tab. bibliogr. w notkach, słownik biogr.

Książka ta jest mi wyjątkowo bliska, ponieważ jako sekretarz Zespołu Historii Farmacji byłam świadkiem jej powstawania i sprawozdawcą informującym o kolejnych etapach procesu realizacji od momentu formowania się kolegium Autorów aż po wieńczący dzieło koniec — czyli przekazanie maszynopisu do druku. Pamiętam bardzo dobrze pierwsze zebranie, a raczej spotkanie towarzyskie w prywatnym mieszkaniu doc. Barbary Kuźnickiej, podczas którego dyskutowano nad wyborem optymalnej metody opracowania najnowszej historii farmacji naukowej w Polsce. Nikt nie miał wątpliwości co do celowości podjęcia tego tematu, nikt także nie zgłaszał obaw, że zadanie może okazać się niewykonalne, chociaż w pełni zdawano sobie sprawę z trudności metodologicznych i warsztatowych, jakie przyjdzie pokonać. Spotkanie to stało się zaczynem dla wszystkich późniejszych prac zarówno w sferze ideowej, jak też organizacyjnej. Już wówczas zarysował się wyraźnie projekt tej książki jako zbiorowego opracowania problemowego o charakterze syntetycznym. Postanowiono również zwrócić się do najwybitniejszych polskich przedstawicieli nauk farmaceutycznych z propozycją przedstawienia w ujęciu historycznym rozwoju poszczególnych dyscyplin w minionym sześćdziesięcioletniu.

Następne zebrania odbywały się już w Pałacu Staszica i w znacznie szerszym gronie. Przyniosły one przede wszystkim ostateczne wykrystalizowanie się składu zespołu autorskiego, a następnie szczegółowe korekty pierwotnego projektu. Z niekłamany zainteresowaniem przysłuchiwałam się dyskusjom nad zakresem wprowadzonych pojęć, uzgadnianiem definicji farmacji i nauk farmaceutycznych, formułowaniu problemów badawczych w taki sposób, aby w opracowaniu ujęty został cały dorobek, kryteriami selekcjonowania materiału faktograficznego itp. Sledziłam najpierw robocze, a potem gotowe już wersje kolejnych rozdziałów i specjalistyczne ich recenzje, czytałam następnie wielostronicową ocenę całości dzieła, dokonaną przez prof. Henryka Bukowieckiego.

To moje bierne uczestnictwo w przebiegającym kilka lat zbiorowym misterium tworzenia było dla mnie pouczające i pasjonujące zarazem. Stąd też bierze się, że mój stosunek do tej książki obarczony jest silnym pierwiastkiem emocjonalnym. Inaczej jednakże odbierałam ją widzianą „od kuchni” — in statu nascendi, a inaczej później, po kilkumiesięcznej przerwie jako już wydrukowany, obszerny tom. Biorąc do rąk nowiutki egzemplarz, czułam się jak człowiek wchodzący do znanego sobie domu po raz pierwszy frontowymi drzwiami.

Książka ta ma zwartą konstrukcję i stanowi całość jednolitą, co w opracowaniach zbiorowych nie zawsze udaje się osiągnąć. Poświęcona jest omówieniu warunków rozwoju nauk farmaceutycznych oraz problematyki tych nauk w dwóch różniących się czynnikami politycznymi i społecznymi okresach chronologicznych, przedzielonych latami okupacji hitlerowskiej. Charakterystyką warunków rozwoju nauk farmaceutycznych w latach międzywojennych i współcześnie zajęło się cze-

rech Autorów: Zofia Jerzmanowska, Leszek Krówczyński, Barbara Kuźnicka i Henryk Ludwicki. Wyodrębnienie tego bloku tematycznego, obejmującego zagadnienia organizacji nauki, studiów uniwersyteckich oraz działalność farmaceutycznych towarzystw naukowych, pozwoliło na uniknięcie powtórzeń, które w przypadku innego układu książki, musiałyby wystąpić w opracowaniach szczegółowych. Posunięcie to ma ponadto cenny walor poznawczy, polegający na uzyskaniem w ten sposób efekcie syntetycznego zobrazowania realiów, które kształtowały rozwój badań w naukach farmaceutycznych, determinując w znacznym stopniu ich kierunki, rozmach i poziom.

Jeszcze jedną zaletą tego oddzielenia problematyki związanej z warunkami rozwoju nauki jest możliwość dokonywania porównań zarówno z historycznego punktu widzenia, jak też na tle innych krajów europejskich, charakterystycznego dla różnych okresów splotu czynników stymulujących i hamujących poczynania badawcze. Jakże trafną refleksją historyczną podzielił się z okazji próby podsumowania dorobku tego samego sześćdziesięciolecia, ale w zupełnie innej książce prof. Bogdan Suchodolski¹, mówiąc o powtarzalności polskich zrywów i ich pełnym poświęcenia romantyzmie. Te polskie zrywy przejawiały się powstańczym heroizmem w walce o niepodległość i gotowością do czynu zbrojnego mimo doznawanych klęsk. Na polu pielęgnowania i pomnażania narodowej kultury odznaczały się między innymi wciąż tym samym entuzjazmem w tworzeniu instytucjonalnych form rozwijania nauki — organizowaniu wyższych uczelni, laboratoriów, bibliotek i innych placówek pracy badawczej oraz towarzystw naukowych. Zjawisko to występowało w okresie niewoli tylekroć, ilekroć pozwalały na to warunki polityczne. Powtórzyło się po I wojnie światowej, gdy tylko Polska odzyskała byt suwerenny, powtórzyło się także po tragicznych ciosach i zniszczeniach dokonanych przez II wojnę.

Parafrazując po raz wtóry słowa profesora Suchodolskiego² możnaby okres okupacji hitlerowskiej nazwać skondensowanym ekstraktem doznań, jakie naród przeżywał w latach niewoli. Była to z jednej strony groźba całkowitego wyniszczenia, z drugiej zaś bohaterski opór i konspiracyjne ratowanie polskiej kultury. O działalności przedstawicieli nauk farmaceutycznych w okresie wojny i okupacji napisał Witold Włodzimierz Głowacki. Obszerny rozdział pióra W. W. Głowackiego obejmujący tę tematykę został wydzielony jako samoistna część monografii, osnuta na podstawie oryginalnych i mało znanych dokumentów. Niektóre z nich posłużyły Autorowi jako materiał ikonograficzny. Interesujące są zwłaszcza ilustracje dotyczące tajnego nauczania, które w większości mają charakter unikalny (autografowane zaświadczenia o składanych egzaminach wraz z ocenami, tematy egzaminacyjne, dyplomy ukończenia studiów itp.).

W gruncie rzeczy cała ta monografia ma cechy i wartość dokumentu obrazującego stan farmacji naukowej i jej rozwój w Polsce, począwszy od okresu międzywojennego. Autorami rozdziałów poświęconych problematyce nauk farmaceutycznych są bowiem autentyczni organizatorzy i twórcy współczesnych osiągnięć, jakie w tych naukach się dokonały. Dotyczy to zwłaszcza czasów po roku 1945, z których pochodzi główna część dorobku. Toteż sprawy, o których traktują poszczególne rozdziały, znane są ich Autorom z autopsji, a także wywiadów, ankiet oraz sprawozdań, protokołów itp. Zagadnienia związane z lekiem naturalnym, zielarstwem, badaniami i produkcją leku syntetycznego, analizą chemiczną leków, farmakologią i farmakodynamiką, farmacją stosowaną, mikrobiologią farmaceu-

¹ B. Suchodolski: *Polskie 60-lecie — fakty historyczne i świadomość narodowa*. W: *Z perspektywy 60 lat*. Warszawa 1982 s. 147—168.

² Dz. cyt.

tyczną, nauką o środkach spożywczych oraz badaniami toksykologicznymi w dwudziestoleciu międzywojennym i współcześnie opracowali: Halina Strzelecka, Stanisław Kohlmünzer, Irena Turowska, Jerzy Lutomski, Leonard Kuczyński, Julia Tyfczyńska, Piotr Kubikowski, Leszek Krówczyński, Mirosława Pabis-Braunstein, Wanda Parnowska, Maksym Nikonorow i Władysław Rusiecki.

Brak dystansu historycznego do opisywanych spraw, procesów badawczych i wdrożeniowych utrudniał przeprowadzanie koniecznej selekcji i stanowił niebezpieczeństwo zaprezentowania relacji w typie kronikarskim. Ten problem metodologiczny towarzyszy wszystkim próbom podejmowania opracowań dotyczących historii współczesnej, dlatego też na szczególne podkreślenie zasługuje osiągnięcie przez Autorów monografii syntetycznego zobrazowania postawionych problemów oraz przedstawienia ich w sposób wielostronny i dynamiczny.

I jeszcze kilka słów o Części I, która zdaje się nie mieścić w ramach zakresu tematycznego, wyznaczonego przez tytuł monografii. Jest to mianowicie artykuł pióra Barbary Kuźnickiej: *O roli historii w procesie humanizacji farmacji*. Rzecz dotyczy z jednej strony wyodrębniania się historii farmacji jako dyscypliny naukowej, uprawianej obecnie w ośrodkach badawczych i dydaktycznych (akademie medyczne, muzea, towarzystwa naukowe, PAN), z drugiej zaś wartości tworzonych za pośrednictwem refleksji historycznej oraz poznawczym i kulturotwórczym ich znaczeniu. Historia farmacji nie należy do grupy nauk farmaceutycznych, wyrasta z nich jednakże stanowiąc element nazywany niekiedy metanauką i traktowany instrumentalnie w uogólnieniach naukoznawczych, lub też oceniany jako jeden z czynników składających się na dzieje człowieka i tworzonej przez niego kultury umysłowej. Ku temu drugiemu sposobowi patrzenia na historię farmacji skłania się Autorka artykułu, wskazując aspekty humanistyczne poprzez retrospekcję oraz — kształtowanie współczesności poprzez humanizm.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego funkcjonował jeszcze inny pogląd na znaczenie humanizmu w rozwoju nauk empirycznych. W myśl tego poglądu o naukowości ludzkiego poznania stanowi równowaga pierwiastków humanistycznych i empirycznych. Innymi słowy — wiedza empiryczna pozbawiona pierwiastków humanistycznych jest jedynie surowym materiałem faktów, nie zasługującym na miano nauki³. Można sądzić, że takie podejście do sposobu definiowania nauki tworzyło dodatkową motywację sięgania do tradycji i podejmowania badań historycznych przez przedstawicieli dyscyplin farmaceutycznych.

Halina Lichocka
(Warszawa)

Jan Kozłowski: *Szkice o dziejach Biblioteki Załuskich*. PAN Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki, Monografie t. CXXXVII, Wrocław 1986 ss. 194 + 2 nłb., 20 ilustracji, 2 mapki.

Praca Jana Kozłowskiego, która ukazała się jako 137 tom Monografii z Dziejów Nauki i Techniki PAN, stanowi — jak zapowiada tytuł — zbiór szkiców z dziejów Biblioteki Załuskich w Warszawie. Autor słusznie zauważa we wstępie, że stan badań nad tą księżnicą, zważywszy jej rangę i zachowane do jej historii źródła, jest niezadawalający, a ilość poświęconych jej publikacji zadziwiająco

³ Por. M. Borowski: *Humanistyczne i empiryczne pierwiastki w nauce. Odczyt wygłoszony na 136 posiedzeniu naukowym Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie, dnia 18 stycznia 1913*. Lwów 1913.